

بررسی تأثیر عوامل مهم تعیین کننده شاخص RCA بر روی صادرات گوشت مرغ ایران در منطقه خاورمیانه

فرهاد میرزایی^۱، محمد قربانی^۲، سعید یزدانی^۳، علی اکبر قره داغی^۱، احمد ناجی^۱

چکیده

این مطالعه به بررسی عوامل موثر بر شاخص RCA^۱ (مزیت نسبی آشکار) در قالب الگوی رگرسیونی $RCA = F(PCI, PWX, ER)$ در طی دوره ۱۳۶۹-۱۳۷۸ (۱۹۹۰-۱۹۹۹ میلادی) برای صادرات محصول گوشت مرغ ایران در خاورمیانه می پردازد که در آن PCI: میزان تولید محصول گوشت مرغ ایران، PWX: قیمت جهانی محصول گوشت مرغ، ER: نرخ ارز می باشند. همچنین با توجه به تنوع نرخ ارز در سالهای مورد مطالعه، الگوی مزبور تحت دو سناریوی نرخ آزاد ارز و نرخ صادراتی ارز موجود در نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران تنظیم گردید که با توجه به آزمون مکی نون Mackinnon، الگوی خطی جهت بررسی روابط عوامل موثر در نظر گرفته شده است.

نتایج این تحقیق نشان داد که با استفاده از الگوهای رگرسیونی، شاخص RCA در رابطه با سناریوی نرخ آزاد ارز، در سطح ۵ درصد متاثر از نرخ آزاد ارز بوده و ارتباط معنی داری با دو عامل میزان تولید و قیمت جهانی گوشت مرغ نداشته است. در مورد سناریوی نرخ صادراتی ارز، حتی در سطح ۵ درصد نیز عوامل سه گانه مورد اشاره روند شاخص مذکور را تحت تاثیر قرار نداده و تنها عامل میزان تولید آن هم در سطح ده درصد، نوسانات آن را توجیه می نماید.

1-Revealed Comparative Advantage

مقدمه

تنوع اقلیمی، وجود منابع و ذخائر غنی، امکان ایجاد اشتغال مولد، کم هزینه و زود بازده بودن و وجود مزیت نسبی در تولید و صدور محصولات از جمله قابلیت های بخش کشاورزی در جهت رهایی از اقتصاد تک محصولی ایران می باشد. هم اکنون ۲۳ درصد از سهم اشتغال، ۲۶ درصد از سهم تولید ناخالص داخلی (GDP) و ۲۶ درصد از سهم صادرات غیر نفتی متعلق به این بخش می باشد (۱۰). زیر بخش دامپروری به عنوان یکی از مجموعه های بخش کشاورزی ۱۲/۵ درصد از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص داده است. اعتقاد برخی از دست اندرکاران حرفه دامپروری بر این است که در صورت بی توجهی به صادرات فرآورده ها و محصولات دامی و عدم حضور در بازارهای جهانی، رشد بخش متوقف شده و ادامه فعالیت به لحاظ افزایش هزینه خوراک دام و طیور اقتصادی نخواهد بود. مروری بر آمارهای رسمی صادرات غیر نفتی کشور نیز حکایت از وجود خلاء صادرات در زیر بخش دام و طیور و عدم استفاده مطلوب از توان بالایی موجود در صادرات غیر نفتی را دارد. بطوریکه سالامبور گوسفندی با سهم ۱/ درصدی به

۱ - به ترتیب همتر از مربی پژوهشی (E-mail: farmir2001@yahoo.com)، استادیار پژوهشی و مربی پژوهشی موسسه تحقیقات علوم دامی کشور
۲ - استادیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد
۳ - دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران

عنوان نماینده این زیربخش در صادرات کشور حضور دارد که بسیار ضعیف و نگران کننده است. این در حالی است که تنها صنعت طیور با ایجاد ۶۰۰ هزار فرصت شغلی حدود ۳ میلیون نفر از جمعیت کشور را بطور مستقیم و غیر مستقیم تحت پوشش دارد. بر اساس آمارهای موجود ارزش جهانی تولیدات مرغداری کشور سالانه ۲ میلیارد دلار و نیاز ارزی آن برای تامین دان، دارو و سایر اقلام حداکثر ۹۰۰ میلیون دلار است. بنابراین صنعت مرغداری به نوعی نیازهای ارزی خود را جبران می کند و سالانه حدود یک میلیارد و یکصد میلیون دلار صرفه جویی ارزی برای کشور به همراه دارد (۲). با توجه به اطلاعات موجود در سال ۱۳۷۹ حدود ۱۶۰۰۰ واحد مرغ گوشتی توانسته اند ۸۰۰ هزار تن گوشت مرغ تولید نمایند که این امر توسط ۱۰۶ کشتارگاه صنعتی با ظرفیت کشتار حدود ۵۵۰ میلیون قطعه مرغ گوشتی صورت گرفته است. این در حالی است که حدود ۵۰-۳۰ درصد از ظرفیتهای بالقوه صنعت مرغ گوشتی کشور بلااستفاده مانده است. که این موضوع دلیلی بر وجود پتانسیل پویا و پایا جهت ورود به بازارهای جهانی از طریق ثبات صادراتی می باشد. عملکرد صادراتی سال ۱۳۷۹ در عرضه تولید محصولات دامی کشور نیز مبین مطلب فوق الذکر بوده، بطوریکه این رقم در این سال حدود ۱۶۵ میلیون و ۵۴۴ هزار دلار برآورد گردیده که نسبت به سال ۱۳۷۸ از رشد ۴۰ درصدی برخوردار شده است (۳). تجربه بسیاری از کشورهای تازه توسعه یافته و یا در حال گذار نشان داده است که بدون برخورداری از یک تقاضای پایدار و کم کثش خارجی برای تولیدات ملی، طی نمودن مراحل رشد امری دشوار خواهد بود. مزیت نسبی و راههای شناخت آن یکی از پایه های نظریه تجارت بین الملل را تشکیل می دهد. همچنین برای برنامه ریزی جهت عضویت در سازمان تجارت جهانی به عنوان نهادی که با هدف توسعه تجارت جهانی بر اساس توانمندیها، پتانسیلها و مزئیتهای ملل مختلف تشکیل شده است لزوم توجه به مزئیتهای نسبی از اهمیت بالایی برخوردار است. چرا که تنها با تکیه بر مزئیتهای نسبی واقعی و پویا ست که میتوان به نقشی موثر و سهمی بسزا در عرصه اقتصاد و تجارت بین الملل دست یافت. لذا امروزه موضوع مزیت های نسبی و دسترسی به شاخصهای مناسب و واقعی تر جهت برآورد و ارزیابی آن به یک شاخه مهم و پرطرفدار در مطالعات کاربردی اقتصادی با گرایش تجارت بین الملل تبدیل شده است (۶).

معیارهای متعددی برای اندازه گیری مزیت نسبی تاکنون ارائه شده است که از جمله می توان به معیار مزیت نسبی آشکار (Revealed Comparative Advantage) اشاره نمود که اولین بار توسط بالاسا (۸) در سال ۱۹۶۵ ارائه و سپس به وسیله سایر اقتصاددانان نظیر والر اس (۱۹۹۱)، یتس (۱۹۹۱) و دیگران توسعه داده شد. شاخص RCA با تکیه بر ساختار بالفعل صادرات یک کشور برای بررسی امکان، پتانسیلها و توانمندیهای آن در پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) و ارزیابی سطح انتفاع نسبی و آثار بلند مدت آزادسازی تجاری بویژه در مورد کشورهای در حال توسعه ابزار مناسبی تلقی می گردد. معیار فوق به عنوان روش ساده ای جهت ارزیابی کارایی نسبی صادرات یک کالای خاص از یک کشور پیشنهاد شده است. در واقع بر این تعریف نئوکلاسیک از مزیت نسبی استوار است که هر کشوری که در کالایی خاص مزیت نسبی دارد یعنی در تولید و صادرات آن کالای تخصص پیدا خواهد نمود (۵).

هدف از این مقاله بررسی عوامل موثر بر شاخص RCA صادرات گوشت مرغ ایران در منطقه خاورمیانه و تحلیل چرایی روند آن میباشد.

مواد و روشها

برای محاسبه مزیت نسبی صادرات گوشت مرغ ایران از رابطه زیر بهره گرفته شده است (۷):

$$RCA_t = \frac{X_{ijt} / X_{it}}{X_{wjt} / X_{wt}}$$

RCA_t = مزیت نسبی آشکار صادرات محصول گوشت مرغ ایران در سال مورد مطالعه

X_{ijt} = ارزش صادرات گوشت مرغ ایران به ۱۰۰۰ دلار در سال مورد مطالعه

X_i = ارزش صادرات کل محصولات کشاورزی ایران به ۱۰۰۰ دلار در سال مورد مطالعه

X_{wjt} = ارزش صادرات گوشت مرغ در منطقه خاورمیانه به ۱۰۰۰ دلار در سال مورد مطالعه

X_w = ارزش صادرات کل محصولات کشاورزی در منطقه خاورمیانه به ۱۰۰۰ دلار در سال مورد مطالعه

تفسیر شاخص RCA نیز بدین شکل می باشد که اگر $RCA > 1$ باشد دلالت بر وجود مزیت نسبی در صادرات کالای مورد نظر توسط کشور مربوطه دارد و اگر $RCA < 1$ باشد، دلالت بر عدم وجود مزیت نسبی در صادرات کالای مورد نظر توسط کشور مربوطه دارد.

همچنین هر قدر مقدار عددی شاخص بزرگتر باشد جایگاه مناسبتر محصول مورد نظر را در بازار مورد مطالعه و نیز اطمینان بیشتر برای ادامه حضور در بازار جهانی و منطقه ای را نمایان می سازد.

نظر به اهمیت شناخت سازه های (عوامل) مختلف و خارجی موثر بر شاخص RCA در این تحقیق که معمولاً تابع صادرات را نیز تحت تاثیر قرار می دهد، از الگوی رگرسیونی زیر نیز بهره گرفته شده است (۸).

$$RCA = A + a_1 PCI + a_2 PWX + a_3 ER$$

RCA = شاخص مزیت نسبی آشکار محصول گوشت مرغ

PCI = تولید گوشت مرغ در کشور

PWX = قیمت جهانی گوشت مرغ

ER = نرخ ارز

A = عرض از مبدا (ضریب ثابت)

a_1, a_2, a_3 = پارامترهای رگرسیون بوده که بایستی برآورد گردند.

الگوی خطی فوق بر اساس آزمون مکینون که به مقایسه الگوهای خطی و لگاریتمی می پردازد در نظر گرفته شده و بیان کننده میزان تاثیر عوامل تولید، قیمت جهانی و نرخ ارز روی متغیر RCA می باشد.

جمع آوری داده ها و اطلاعات

داده های مورد نیاز پژوهش برای محاسبه RCA از آمارهای سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (F.A.O) و برای الگوی رگرسیونی، از مرکز توسعه صادرات ایران وابسته به وزارت بازرگانی، معاونت امور دام وزارت جهاد کشاورزی و نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱) در طی دوره دهساله ۱۳۷۸-۱۳۶۹ (۱۹۹۹-۱۹۹۰ میلادی) استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج و بحث

با استفاده از اطلاعات جمع آوری شده مربوط به منطقه خاورمیانه، ابتدا شاخص RCA و سپس میزان تاثیر عوامل اصلی موثر بر آن شاخص برآورد گردیده است.

محاسبه شاخص RCA صادرات گوشت مرغ ایران در منطقه خاورمیانه

با مطالعه روی مقادیر شاخص RCA در جدول زیر ملاحظه می گردد که در سال ۱۹۹۵ نسبت به سال قبل آن، ۲/۲۸ برابر کاهش و در سال ۱۹۹۶ نسبت به سال قبل آن، ۳/۲۸ برابر افزایش یافته است و با حفظ یک وضعیت ثابت در سالهای ۱۹۹۸-۱۹۹۷ در سال ۱۹۹۹ نسبت به دو سال قبل آن حدود ۲ برابر رشد را نمایان می سازد که اعداد به دست آمده نشان دهنده نوسان سینوسی و عدم ثبات صادراتی بعلمت نبود برنامه ریزی مشخص برای صادرات این محصول می باشد.

روند شاخص RCA محصول گوشت مرغ ایران در منطقه خاورمیانه

سال / شاخص	RCA
۱۹۹۰	۰
۱۹۹۱	۰
۱۹۹۲	۰
۱۹۹۳	۰
۱۹۹۴	۰/۱۶
۱۹۹۵	۰/۰۷
۱۹۹۶	۰/۲۳
۱۹۹۷	۰/۳۴
۱۹۹۸	۰/۳۴
۱۹۹۹	۰/۶۷

برآورد عوامل موثر بر شاخص RCA صادرات گوشت مرغ ایران در منطقه خاورمیانه

در این بخش عوامل موثر بر شاخص RCA تحت دو سناریوی نرخ آزاد ارز و نرخ صادراتی ارز به صورت زیر برآورد شده است.

۱-تابع صادرات با توجه به سناریوی نرخ آزاد ارز

$$RCA = -0.66 + 0.00003 PCI + 0.00057 PWX + 0.00006 ER$$

$$(1/431) \quad (-0/075) \quad (-1/265) \quad (2/722)$$

$$F = 28/08$$

$$D = 2/62$$

$$R^2 = 0/93$$

الگوی فوق بیان کننده میزان تاثیر عوامل تولید، قیمت جهانی و نرخ آزاد ارز بر متغیر RCA می باشند. ضریب ثابت بیان می کند که در صورت در نظر نگرفتن میزان تولید و دو عامل قیمت جهانی و نرخ آزاد ارز، کشور ایران نه تنها سهمی در صادرات گوشت مرغ نداشته بلکه وارد کننده آن نیز خواهد بود. دو عامل میزان تولید گوشت مرغ و قیمت صادراتی تاثیر روی RCA نداشته و تنها عامل نرخ ارز، تاثیر معنی داری (در سطح ۵ درصد) بر روی این شاخص گذاشته و حاکی از این موضوع است که در سالهای مورد مطالعه، صادرات گوشت مرغ کشور ایران در منطقه خاورمیانه، تابع سیاستهای ارزی بوده و ارتباطی با میزان تولید و قیمت جهانی این محصول نداشته است.

۲-تابع صادرات با توجه به سناریوی نرخ صادراتی ارز

با توجه به الگوی زیر مشخص است که دو عامل نرخ صادراتی ارز و قیمت جهانی تاثیر روی شاخص RCA نداشته و تنها عامل میزان تولید، آنهم در سطح ۱۰ درصد، روی این شاخص موثر بوده است و با توجه به عدد ضریب ثابت چنین نتیجه گرفته می شود که شاخص RCA بدست آمده، نمایانگر عدم تاثیر معنی دار عوامل شناخته شده موثر بر آن است.

$$RCA = -0.716632 + 0.0003 PCI + 0.0007 PWX + 0.00005 ER$$

$$(1/247) \quad (0/623) \quad (-1/373) \quad (1/781)$$

$$F = 18/91$$

$$D = 2/31$$

$$R^2 = 0/90$$

بنابراین می توان اینگونه نتیجه گیری نمود که :

بر اساس مقادیر شاخص RCA علیرغم کسب رتبه اول تولید گوشت مرغ نسبت به سایر کشورهای منطقه و روند فزاینده شاخص مزبور طی سال ۱۹۹۹ نسبت به دو سال ماقبل، کشور ایران تا مرز مزیت نسبی در امر صادرات گوشت مرغ فاصله داشته که نشان دهنده استفاده اندک از نظریات و الگوهای تجارت بین الملل منجمله مزیت نسبی بوده و علی رغم اقدامات و سیاستهای گذشته، تنها به یک مرحله از فرآیند صدور، یعنی انتقال کالا به بازارهای خارجی توجه گردیده که لازم است سیاستهای تجاری با سیاستهای تولیدی به طور جدی تری همسو و منجر به استفاده کامل از ظرفیت ایجاد شده در بخش تولید این محصول گردند. از الگوهای رگرسیونی شاخص RCA نتیجه گرفته می شود که در رابطه با سناریوی نرخ آزاد ارز، این شاخص بطور معنی داری (در سطح ۵ درصد) متأثر از نرخ آزاد ارز بوده و ارتباط معنی داری با دو عامل میزان تولید و قیمت جهانی گوشت مرغ نداشته است و در رابطه با سناریوی نرخ صادراتی ارز نیز حتی در سطح ۵ درصد نیز عوامل سه گانه مورد اشاره روند شاخص RCA را تحت تاثیر قرار نداده و تنها عامل میزان تولید آنهم در سطح ۱۰ درصد نوسانات شاخص یاد شده را توجیه می نماید.

بنابراین در صورت هماهنگی بخشهای سیاستگذاری تولید و تجارت و آگاهی از فضای حاکم بر منطقه احراز مزیت نسبی صادراتی برای محصول گوشت مرغ دست یافتنی است. همچنین با مرور ضرایب بدست آمده از تابع صادرات و عدم تاثیر گذاری معنی دار عوامل شناخته شده جهانی و بین المللی اثر گذار روی شاخص RCA بعنوان کاربردی ترین شاخص جهت تعیین مزیت نسبی نمی توان توجیه نمود که کشور ایران با توجه

پنجمین کنفرانس دوسالانه اقتصاد کشاورزی ایران

۷-۹ شهریور ۱۳۸۴ زاهدان - دانشگاه سیستان و بلوچستان

به دارا بودن شاخص RCA کمتر از واحد بایستی در سیاستهای تولیدی دهه اخیر جهت محصول گوشت مرغ عقب نشینی نماید.

منابع

- ۱ - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. اداره بررسیهای اقتصادی. ۱۳۸۰. فصلنامه نماگرهای اقتصادی. شماره های مختلف.
- ۲ - بی نام. ۱۳۷۹. صادرات زیربنایی توسعه صنعت دامپروری. مجله دامداران ایران. شماره ۸ : ۸-۶.
- ۳ - جهاد سازندگی در آئینه آمار. ۱۳۷۹. دفتر آمار و اطلاعات معاونت برنامه ریزی و امور مجلس وزارت جهاد کشاورزی.
- ۴ - حریری، ر (ترجمه). ۱۳۸۱. راهبردهایی برای گسترش بازارهای داخلی و بین المللی محصولات کشاورزی. ماهنامه بررسیهای بازرگانی. شماره ۱ - ۸۹-۸۰.
- ۵ - فتحي، ي. ۱۳۸۲. تجزیه و تحلیل روند تحولات مزیت های نسبی کشور، ماهنامه بررسیهای بازرگانی. شماره ۱ : ۳۵-۱۶.
- ۶ - سیف، ا. ۱۳۸۰. مقایسه روشهای ارزشیابی و مزیت نسبی بالقوه صادرات صنعتی. فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی. شماره ۱۹.
- ۷ - سلامی، ح.، پیش بهار، ا. تغییرات الگوی مزیت نسبی محصولات کشاورزی ایران. تحلیلی کاربردی با استفاده از شاخصهای مزیت نسبی ابراز شده. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. شماره ۳۴ : ۶۷-۳۳.
- ۸ - نوریخس، م. ۱۳۷۶. بررسی مزیت نسبی دو محصول برنج و مرکبات استان مازندران جهت صدور به کشورهای آسیای مرکزی. مجموعه مقالات همایش شناخت استعدادهای بازرگانی - اقتصادی استان مازندران. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی.
- 9-Balassa,B.,1965.Trade liberalization and revealed comparative advantage. Manchester school of economic and social studies, 32 : 99-123.
- 10 – FAO trade yearbook. 1999.
- 11 – www.agri-jahad.org/chart/moarefi.htm